

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

dr. Ámán Ildikó

**A felsőfokú oktatási igazgatás története Magyarországon, különös tekintettel a
jogászképzésre**

Fejezetek a kolozsvári és a szegedi jogi oktatás köréből

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Dr. Antal Tamás Róbert
habilitált egyetemi docens

Szeged
2019

I. A doktori értekezés háttere, tárgya és felépítése

Szeged törvényhatósági jogú város 1921. november 9-én különleges ünnepségnek volt a részese, ugyanis a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem ezen a napon nyitotta meg kapuit a városban. A kedvezőtlen történelmi események következtében az egyetem költözni kényszerült Kolozsvárról, s végül átmenetileg, de viszonylag hosszú ideig – húsz évig – Szegeden működött. 2021-ben lesz ennek a százéves évfordulója. A megnyitó óta nem volt olyan akadémiai év, amikor ne működött volna felsőfokú tanintézmény Szegeden.

Az egyetem történetében a Jog- és Államtudományi Kar kiemelkedett azzal, hogy a hallgatók jelentős számát e fakultáson oktatták, illetve a szociális- és társadalmi életből is a joghallgatók vették ki leginkább a részüket. Részletesebben foglalkoztam a fiatal jogáshallgatók tanulmányi teljesítményével, hiszen sokan közülük később tudományos és politikai szaktekintélyekké nőttek ki magukat, köztük a két Kolosváry professzor: *Sándor* és fia, *Bálint*; míg mások a közigazgatási ranglétra magasabb fokáig vitték: *kolozsmonostori Haubert Kamilló*, aki a Harmadik Birodalom magyarországi kulturális attaséja volt. A hallgatók jelentős része a szegedi időszakban aktív politikai tevékenységet folytatott, különböző bajtársi egyesületekben működtek. Mind közül a Turul Szövetség jogászokat tömörítő alszervét, a Werbőczy Bajtárs Egyesületet emeltem ki.

A tudományegyetem történetét két részre bontom: az egyik a kolozsvári időszak, amely 1872-től egészen 1919-ig tartott, majd egy kétéves budapesti intermezzót követően 1921-től 1940-ig Szeged adott otthont az egyetemnek. Ezen „költözéses időszokról” már készült egy monográfia *Vincze Gábornak*, a Hódmezővásárhelyi Emlékpont főmunkatársának tollából.¹ Ezt leszámítva, azonban ténylegesen mégis egy intézményről beszélhetünk, hiszen a szellemi bázist adó oktatók követték azt Szegedre, külön a jogszabály is kiemelte, hogy ugyanarról az *universitasról* van szó, ami a levelezéseiben évekig alkalmazta a „*menekült kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem*” elnevezést, amíg nemzetközi okokra tekintettel el nem hagyták e fordulatot, és maradt a Ferenc József Tudományegyetem megjelölés a címzésekben.

¹ VINCZE GÁBOR: *A száműzött egyetem – A Ferenc József Tudományegyetem sorsa Kolozsvártól Szegedig (1919-1921)*. JatePress, Szeged, 2006.

1. A kutatási feladat azonosítása, a kutatás indokai

A disszertáció logikai vázát a jogszabályi keretek megadásával kezdtem, ugyanis egy jogtudományi értekezés bevezetőjében lényeges a releváns jogszabályok definiálása. A fejezetben a *Ratio Educationis*-től kezdve egészen a második világháború végéig sorra vettem a jogi felsőoktatással kapcsolatos törvényeket, császári, királyi és miniszteri rendeleteket. Ehhez a legnagyobb segítséget *Ladányi Andornak* a jogászképzés reformjáról szóló műve² szolgáltatta. Ezen felül a neoabszolútizmus felsőoktatásügyi szabályaihoz a *Sashegyi Oszkár* által fordított és publikált rendeletek gyűjteménye nyújtotta a legnagyobb segítséget.³

Az értekezésem korszakhatárait Mária Terézia oktatási rendelete (1777) és a Ferenc József Tudományegyetem 1940. évi visszaköltözése határozzák meg. A záró évszám esetében szeretném megjegyezni, hogy közel másfél évszázadot nem lehet teljes mélységében elemezni, ám tovább bontani sem szándékoztam a Ferenc József Tudományegyetem történetének korszakait – amelynek osztottságát fentebb már jeleztem –, ezért zártam az értekezést az egyetem anyavárosbéli visszaköltözésével. Ezt különösen az támasztja alá, hogy ekkor Szegeden egy *de jure* új felsőoktatási intézmény, a *Horthy Miklós Tudományegyetem* jött létre.

A témaválasztás okát az is indokolja, hogy az évforduló közeledtével elengedhetetlen végigtekintenünk egyetemünk történetén, ugyanakkor meg kell állapítanunk, hogy az általam választott téma meglehetősen alulkutatott. Mindennek oka elsősorban abban keresendő, hogy viszonylag kevés levéltári kútfő áll rendelkezésre Magyarországon, a kolozsvári időszak (1919-ig tartó) levéltári anyagai pedig Kolozsvárott meghatározatlan határidőre zárolás alá kerültek. Ebből kifolyólag eddig viszonylag kevés elsődleges forrás állt a kutatók rendelkezésére a téma alaposabb kidolgozásához.

2. Anyaggyűjtés és az alkalmazott kutatási módszerek

Az értekezés forrásbázisa három fő részre különíthető el. Az elsőt a 19-20. századi kortársak által készített szakanyagok alkotják, amelyek ma már szakirodalomnak tekinthetők. A másodikban a levéltári kútfők, a miniszteri beszámolók, a jogszabályok, az országgyűlési viták és a szakfolyóiratok teszik ki az általam felhasznált *primer forrásnak*

² LADÁNYI ANDOR: *Törekvések, kísérletek a jogászképzés reformjára 1890–1944.* = MEZEY BARNA (szerk.): *Jogtörténeti értekezések* 34. Gondolat kiadó, Budapest, 2007.

³ SASHEGYI OSZKÁR: *Iratok a magyar felsőoktatás történetéből 1849–1867.* Budapest, 1974.

számító anyagok körét. A harmadik csoport elemei az utókor által készített, szakirodalomnak minősülő írások, amelyek némely esetben magukban foglalják az utódok értékeléseit is.

I. Az első rész esetében a teljesség igényével szeretném bemutatni az egykorú szerkesztett szakanyagokat, amelyek közül leginkább a jogakadémiákhoz kapcsolódva *A magyar királyi jogakadémiák és jogliceumok története*⁴ című beszámoló emelkedik ki, amelyet az érintett intézmények készítettek a szakminiszter felhívására 1873-ban, a reformjukat megelőzően. Mindez a *Budapesti Közlöny* hasábjain mellékletként⁵ is megjelent, ezáltal a tágabb érdeklődők számára is elérhetővé vált.

Az értekezés témáját figyelembe véve az egyik legjelentősebb forrás a Budapesti Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karáról szóló kötet, amely a kortárs *Eckhart Ferenc* tollából fakadt.⁶ A *corpus* nem csak a magyar királyi tudományegyetem történetéről ad információkat, hanem a korabeli jogászképzést is végigveszi egészen 1936-ig.

Ugyan nem a kolozsvári tudományegyetem szorosán vett történetéhez nyújt adalékot *Hodor Károly* kézi jegyzete,⁷ hanem az azt megelőző, *Báthori István* által alapított középkori *universitashoz*, majd az azt követő jogi líceumhoz, de a témám szempontjából az egyik legjelentősebb egykorú feljegyzés. A kutatott tudományegyetem legfontosabb írott forrását *Márki Sándor* adja, aki a Szenátus felkérésére készítette el az ötvenéves évfordulójára készülő egyetem történetét (1922),⁸ amely sajnálatos módon viszonylag kevés adattal bír a jogi kar *historiográfiájára* vonatkozóan. Ezt megelőzően, a Millennium időszakában is kiadott egy egyetemtörténeti kötetet, amelynek szerkesztését *Pisztóry Mórral* közösen jegyezte.⁹

1921 előtt Szegednek többször volt kísérlete arra vonatkozóan, hogy oda valamilyen felsőfokú oktatási intézmény kerülhessen, amelyről az összefoglaló munkát *Gál Ferenc* készítette, amelyet később, már nem kortársként, *Devich Andor* összegzett és bővített ki.¹⁰

⁴ *A magyar királyi jogakadémiák és jogliceumok története: Hivatalos adatok alapján.* Athenaeum nyomda, Pest, 1873.

⁵ *Budapesti Közlöny*, 1872. november 3., 44. szám.; Uo. 1872. november 10., 45. sz.

⁶ ECKHART FERENC: *A jog- és államtudományi kar története 1667–1935.* I. kötet. Egyetemi Nyomda, Budapest, 1936.

⁷ HODOR KÁROLY: *Az erdélyi Báthory Egyetem története 1579–1849.* (Kézirat a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Központi Könyvtárának Kézirattárában Ms. 259.), Kolozsvár, 1850.

⁸ MÁRKI SÁNDOR: *A M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem története 1872–1922.* Szeged, 1922.

⁹ *A kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem története és statisztikája.* [Egybeállította: MÁRKI SÁNDOR, PISZTÓRY MÓR.] Az egyetem ezredéves országos kiállítására alkalmából kiadva. Kolozsvár, 1896.

¹⁰ GÁL FERENC: *Főiskolai törekvések Szegeden 1790–1922.* Szeged, 1929.; DEVICH ANDOR: *Törekvések Szegeden egyetem létesítésére 1918 előtt.* Szeged, 1984.

II. Az általam felhasznált források legfontosabb bázisát az elsődlegesnek számító, főleg *levéltári iratok* ölelik fel. Ezek egyrészt a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltárának VIII. 4.b. fond számú állagában található (a Ferenc József Tudományegyetem Rektori Hivatala, valamint az Állam- és Jogtudományi Kar hivatalos okiratai, jegyzőkönyvei). Másrészt nagyon lényeges a romániai levéltárak közül a Román Nemzeti Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságán (*Direcția Județeană Cluj a Arhivelor Naționale: DJCAN*) a 315. fond, amely a Ferenc József Tudományegyetem rektori iratait tartalmazza, de sajnos 2017. év végén több anyaggal együtt, határozatlan időre – ezt is – *de facto* kutathatatlanná tették. A Jog- és Államtudományi Kar anyaga pedig hosszú idő óta egyébként sem kutatható, ugyanis még „feldolgozás alatt áll” a Kolozs Megyei Levéltárban. Azonban a Román Nemzeti Levéltár Nagyvárad Megyei Igazgatóságánál (*Direcția Județeană Bihor a Arhivelor Naționale: DJBAN*) őrzik a 47. számú fond alatt az Állam- és Jogtudományi Kar iratainak egy kisebb részét, ahol ténylegesen 6 kötegni anyagot sikerült megtekintenünk, amely leginkább a világháborús egyetem megismeréséhez nyújt segítséget.

Ezek alapján megállapítható, hogy viszonylag kevés közvetlen, de számos *közvetett* primer forrás áll rendelkezésre a jogi kar történetéhez. Ezen okból, hogy viszonylag mégis teljes képet kapjunk a vizsgált korszakról, a másik leghitelesebb információs bázishoz kellett nyúlni, amely jelen esetben a sajtóperiodikákat jelenti. Az általam felhasznált korabeli lapokból itt csak példálózó jelleggel sorolok fel néhányat: *Délmagyarország, Szegedi Napló, Szegedi Új Nemzedék, 8 Órai Újság, Új Élet, Szózat, Keleti Újság, Ellenzék, Kolozsvár, Magyar Polgár.*

Mindezekeken felül a szakirodalmak hiányában fontosnak tartottam az országgyűlési viták és az *országgyűlési naplók* áttekintését is, hiszen ott nem csak a jogalkotó szándékára találhatunk magyarázatot, hanem egy-egy jogszabály megalkotási folyamata is feltárul, valamint az egyes pártok és képviselők állásfoglalása sem elhanyagolható némely kérdésekben. Ezekon felül a Ferenc József Tudományegyetem éves almanachjai¹¹ és rektori beszédei¹² is hiteles korrajzot adnak a kutatónak.

¹¹ Az almanachok tanévente jelentek meg, de a könnyebbség kedvéért összevonva jelölöm a címeiket: *A kolozsvári magyar királyi Tudományegyetem Almanachja*. Kolozsvár, 1873–1880.; *A kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Almanachja*. Kolozsvár, 1881–1916.

¹² *Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Tudományegyetem Rektora és Tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmával tartottak*. Kolozsvár, 1873–1880.; *Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar Tudományegyetem pályadíj kiosztási ünnepségén tartottak*. Kolozsvár, 1874–1880.; *Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem pályadíj kiosztási ünnepségén tartottak*. Kolozsvár, 1881–1909.; *Beszédek, amelyek a kolozsvári magyar királyi Ferenc József Tudományegyetem Rektora és Tanácsának beiktatása és a tanév megnyitása alkalmával tartottak*. Kolozsvár, 1881–1913.

III. A *jogakadémiák* kiemelt szerepet töltenek be a jogi oktatástörténet vizsgálatában, ugyanis speciális helyet foglaltak el a rendszerben a működésük során. A fő funkciójuk a közigazgatás számára megfelelő szakemberek képzése volt, azonban az évek előre haladtával színvonaluk egyre jobban romlott, és ez már a jogászok társadalmi megítélését is befolyásolta, ezért később folyamatosan napirenden volt a várható reformjuk, de egyetlen esetet leszámítva (az 1874. évi reformokat) nem történt érdemleges változás a rendszerükben, pedig a megszüntetésük többször felmerült. Ebből kifolyólag többen is elkezdtek a jogakadémiák történetével foglalkozni, akik közül elsőként *Pető Ernőt* emelném ki, aki bár nem védte meg, de elkészítette doktori értekezését, amit a jogakadémiákról írt.¹³

Stipta István számos tanulmányt jelentetett meg a *miskolci jogakadémia* és annak jogelődje, az eperjesi jogi líceum történetéről,¹⁴ amelyek az egyedüli evangélikus jogakadémia megismeréséhez elengedhetetlen információkkal szolgálnak, mindezekon felül az intézmény egyik kiemelkedő tanárának az életével is foglalkozott. Az érintett professzor, *Bruckner Győző*¹⁵ szintén kutatta a fenti intézmény korai történetét.

A jogászképzés, ezen belül a jogakadémiai oktatás tágabb történetével két szerző foglalkozik aktívan: *Mezey Barna*¹⁶ és *P. Szabó Béla*,¹⁷ továbbá legújabban megjelent egy kötet a kecskeméti református jogakadémia¹⁸ működéséről is.

¹³ PETŐ ERNŐ: *A jogakadémiák a 20. században*. (kézi jegyzet). 2003.

¹⁴ STIPTA ISTVÁN: *Bruckner Győző (1877–1962)*. In: Gerundium MMXII vol. III. nr. 1–2. 15–24. p.; STIPTA ISTVÁN: *A Miskolci Evangélikus Jogakadémia (1919–1949)*. In: HORVÁTH ISTVÁN: *A pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923*. Publikon Kiadó, Pécs, 2009. 65–86. p.

¹⁵ BRUCKNER GYŐZŐ: *Az Eperjesi ősi evangélikus kollégium az első világháború küszöbén*. In: BRUCKNER GYŐZŐ: *A Miskolci Jogakadémia múltja és kultúr munkássága (1919–1949)*. (szerk.: DOBROSSY ISTVÁN – STIPTA ISTVÁN), Miskolc, 1996. 47–49. p.

¹⁶ MEZEY BARNA: *Egyetemek és jogakadémiák*. In: BANA JÓZSEF (szerk.): *Győri Tanulmányok 20*. Győr, 1998. 7–17. p.; MEZEY BARNA: *A jogakadémiák a jogászképzés történetében*. In: KAJTÁR ISTVÁN – POHÁNKA ÉVA: *A Pécsi Püspöki Joglyceum emlékezete 1833–1923*. Pécs, 2009. 17–36. p.

¹⁷ P. SZABÓ BÉLA: *Előtanulmány a magyarországi joghallgatók külföldi egyetemeken a XVI–XVIII. században készített disputatióinak (dissertációinak) elemzéséhez*. In: *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Juridica et Politica*. Tom. VIII. Fasc. 5., Miskolc, 1993. 79–154. p.; P. SZABÓ BÉLA: *Jogászság és jogászképzés*. In: SZABÓ MIKLÓS (szerk.): *Bevezetés a Jog- és Államtudományokba*. harmadik, átdolgozott kiadás, Miskolc, 2001. 173–208. p.; P. SZABÓ BÉLA: *A magyarországi jogoktatás Kossuth Lajos korában*. In: *Debreceni konferenciák III., Európai Magyarországot! Kossuth Lajos és a modern állam koncepciója*. Debrecen, 2004. 13–24. p.; P. SZABÓ BÉLA: *A bécsi jogi kar doktori kollégiumának magyarországi származású tagjai Mária Terézia egyetemi reformjai előtt*. In: MEZEY BARNA – RÉVÉSZ T MIHÁLY (szerk.): *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006. 547–584. p.; P. SZABÓ BÉLA: *Magyarországi származású jogászdoktorok Bécsben (1730-as és 1740-es évek)*. In: KRÁSZ LILLA – OBORNI TERÉZ (szerk.) *Redite ad cor: Tanulmányok Sahin-Tóth Péter emlékére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2008. 367–385. p.; P. SZABÓ BÉLA: *Tanulságos évtizedek. A Debreceni Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Kara (1914–1949)*. Debrecen, 2011.; P. SZABÓ BÉLA: *A nagyszebeni jogakadémia megállapításának előzményei*. In: MÁTHÉ GÁBOR – RÉVÉSZ T. MIHÁLY – GOSZTONYI GERGELY (szerk.): *Jogtörténeti Parerga. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 60. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2013. 338–347. p.; P. SZABÓ BÉLA: *Ungarstämme Mitglieder des Doktorenkollegiums der Wiener Juristenfakultät vor den Universitätsreformen Maria Theresias*. In: *Journal on European History of Law*. 4. évfolyam, 1. szám, 2013. 33–51. p.; P. SZABÓ BÉLA: *A századforduló jelentős osztrák magánjogászának, Leopold Pfaffnak nagyszebeni professzorsága (1861–1868)*. In: GOSZTONYI GERGELY

IV. A közép-európai és magyar jogtudó értelmiséghez a legjelentősebb historikus szakirodalmat korábbi egyetemi professzorunk, *Bónis György* szolgáltatta, aki két kötetben vázolta fel a középkori jogtudók ismeretét és tudásbéli háttérét.¹⁹ Szintén az *alma materem*en oktató *Nagy Zsolt* foglalkozott korábban a hazai jogászképzés történetével, bár szociológiai oldalról, ugyanis a doktori disszertációját a modern kori jogászi professzióknak szentelte, amely később könyvben is megjelent.²⁰

A jogakadémiák hallgatóinak tételes összegyűjtését tűzte ki célul *Szögi László*, aki az *ELTE Egyetem*történeti Kutatócsoport vezetésével mára közel az összes jogakadémia hallgatóinak anyakönyvi háttérét feltérképezte 1850-ig bezárólag. Mindezen felül, *Varga Júliával* közösen megírta a kolozsvári tudományegyetem előzményeinek a történetét,²¹ ennek lesz a folytatása a 2021. évi centenáriumba készülő második kötet a Szegedi Tudományegyetem gondozásában.

A legfrissebb összegző munkát, amely a jogászképzés történetéről is szól, *Kokoly Zsolt* jegyzi, és Erdély jogi oktatásának a múltját tartalmazza. Az értékes kézikönyv, aminek a részét képezi, Erdély jogtörténetéről készült és ezáltal hiánypótló a témájában.²²

A kutatásokhoz kapcsolódik még *Rigó Kinga Viktória*, aki *A magyar felsőoktatás jogi szabályozásának történetéről* írja a doktori értekezését, azonban azt nem kizárólag jogi oktatástörténeti tartalommal, hanem különös figyelmet szentelve a budapesti tudományegyetem orvosi karára is.²³

A munkámhoz a korábbi egyetemtörténeti kötetek szolgáltatták a mintát, mind közül kiemelem a Debreceni Tudományegyetem alapításának 100. évfordulójára készült tanulmánykötet,²⁴ illetve külön a Jog- és Államtudományi Kar történetéről egy disszertáció is

– RÉVÉSZ T. MIHÁLY (szerk.): *Jogtörténeti Parerga II. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, 2018. 219–227. p.

¹⁸ HOMICSKÓ ÁRPÁD – NÁNÁSI LÁSZLÓ – STIPTA ISTVÁN – TÖRŐ CSABA: *A Kecskeméti Református Jogakadémia története: 1875–1949*. KGRE-ÁJTK, Budapest, 2019.

¹⁹ BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.; BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1972.

²⁰ NAGY ZSOLT: *A jogi oktatás fejlődése és aktuális kérdései*. Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007.

²¹ SZÖGI LÁSZLÓ – VARGA JÚLIA: *A Szegedi Tudományegyetem és elődei története. I. rész–A Báthory-egyetemtől a kolozsvári Tudományegyetemig 1581–1872*. Szegedi Egyetemi Kiadó, Szeged, 2011.

²² KOKOLY ZSOLT: *A jogi oktatás története Erdélyben*. In: VERESS EMÓD (szerk.): *Erdély jogtörténete*. Forum Iuris, Kolozsvár, 2018. 503–557. p.

²³ RIGÓ KINGA: *Adalékok az egyetemi bíráskodás történetéhez – különös tekintettel a magyar egyetem alapszabályaiban foglaltakra*. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2011., 2. szám, 40–43. p.; RIGÓ KINGA: *Kuppis Anna fégyelmi ügyének ürügyén*. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2013., 1. szám, 44–47. p.

²⁴ OROSZ ISTVÁN – IFJ. BARTHA JÁNOS (szerk.): *A Debreceni Egyetem története 1912–2012*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012.

készült *Hollósi Gábor* tollából.²⁵ A szegedi jogi kar két világháború közötti éveit *Balogh Elemér*²⁶ dolgozta fel a professzorok szempontjából.

V. Az értekezés *munkamódszerét* tekintve a céloom elsődlegesen a kapcsolódó elsődleges források feltárása volt. Az értekezést végigtekintve a normatív–leíró stílus dominál, viszont ahol szükségesnek látszott, ott a történeti értelmezés (*interpretatio historica*) is alkalmazásra került, különösen a jogszabályok bemutatásánál. Néhol a kritikai elemző módszer is megtalálható, amennyire a téma megkövetelte.

További módszerként alkalmaztam a *komparatiztikát*. Egyrészt a hazai egyetemi és jogakadémiai képzések és az azokat szabályzó jogi normák esetében igyekeztem a párhuzamosságokat bemutatni – ugyanis a jogszabályok a két intézménytípus esetében néhol eltértek egymástól, máshol azonban nagyon is hasonlítottak.

Az értekezés egy másik, szintén komparatív módszerrel vizsgált területe az osztrák és a magyar jogi oktatás 19. századi szabályozása, mivel a magyar rendszer számára általában az osztrák volt a mintaadó, hol kötelező jelleggel, hol önkéntes alapon. Álláspontom szerint a felsőoktatásra vonatkozó magyar joganyag nem érthető meg az osztrák ismerete nélkül, ezért is tartottam elengedhetetlennek a releváns *osztrák jogszabályok* végigtekintését és elemzését.

Fontosnak tartom megjegyezni, hogy az egyetemtörténeti kutatások szűkösebb témájukat tekintve rendkívül szétágazónak bizonyulnak, ugyanis lehetnek oktatás- és intézménytörténetiek, szabályozáscentrikus vonatkozásúak, valamint *prozopográfiai* és *archontológia* megközelítésűek. Értekezésemben mindegyik kutatási módszert alkalmaztam, mivel a főfejezetek más-más megközelítést követeltek meg.

3. Az értekezés átfogó bemutatása

Értekezésemben összességében annak a bemutatására törekedtem, hogy milyen változáson ment keresztül a hazai jogászképzés Mária Terézia *Ratio Educationis*-ától kezdve a huszadik század közepéig. Ezen belül is az osztrák-magyar jogi oktatással kapcsolatos jogszabályok felkutatására és elemzésére helyeztem különös hangsúlyt. A Habsburg-restauráció idején sorsdöntő változások következtek be a jogi oktatásban, azonban ezeknek voltak pozitív hatásai is, hiszen a tanszabadság megvalósítása, az egyetemi kari testületek

²⁵ HOLLÓSI GÁBOR: *A debreceni Jog- és Államtudományi Kar története (1914–1949)*. szerzői kiadás, Debrecen, 2007.

²⁶ BALOGH ELEMÉR: *Állam- és Jogtudományi Kar 1921–1998. – Oktatás és Kutatás történet*, In: *A Szegedi Tudományegyetem múltja és jelene 1921–1998*. Szeged, 1999. 36–72. p.

kialakítása olyan nívumok, amelyek mind a mai napig az egyetemi lét, autonómia alapját képezik. Mindezek az osztrák oktatásban is megtalálhatóak, tekintettel arra, hogy Magyarország az Osztrák Császárság részét képezte az 1849. március 4-én kelt *Olmützi alkotmány* következtében, ezért minden császári rendeletet a hazai rendszer integráns részének kell tekintenünk – köztük az oktatást érintő jogszabályokat, a „Leo Thun-féle” reformcsomagot is.

A normalizálódást, osztrák-magyar kiegyezés követően 1874-ben került sor az első gyökeres, mindent felölelő reformra. A kiegyezés utáni igazságszolgáltatási, bírósági szervezeti, valamint politikai és közigazgatási reformoknak jelentős hatásuk volt, ugyanis egyre nagyobb mennyiségű szakhivatalnokra volt szüksége az államnak, akiket a jogakadémiák biztosítottak. Ezen intézményekben a képzés még távol állt az egyetemtől, így az eltéréseket és az időközbeni színvonalcsökkenéseket meg kellett szüntetni. Mindennek a legkevésbé költséges módját a jogakadémiák felkarolása és az egyetemi képzéssel való egy szintre hozása jelentette. A témának alapot adó 1874. évi reform rövid életű volt, 1883-ban újabb, bár kisebb léptékű, látott napvilágot. A köztes időben folyamatos, részbeni módosításokra került sor. Ehhez hasonló, jelentős jogszabály-alkotási hullámra mégis 1911-ig kellett várni, hiszen ekkor hozták létre a Debreceni és a Pozsonyi Tudományegyetemeket; illetve ekkor adták ki a kutatott időszak utolsó egyetemi tanfolyami és vizsgarendjét, amely egészen a második világháború végéig hatályban maradt.

Mindezekben belül a Ferenc József Tudományegyetem múltjára fordítottam különös figyelmet, ugyanis a mai Szegedi Tudományegyetem az 1872. évi XIX. törvénycikkkel Erdély szívében létrehozott Kolozsvári Tudományegyetem szellemi utódjának tekinti magát. Ezen okból kifolyólag a jogelőd egyetemmel is foglalkozni érdemes, illetve annak az „előd intézményével”, a kolozsvári jogakadémiával, hiszen a jogi kar első oktatói bázisának jelentős része az akadémiából került ki.

Egy felsőoktatási intézmény történetének a megismeréséhez legalább két információ szükséges: az egyik, hogy kik oktattak ott, és a második, hogy kiket. Az elsőre válaszolva tekintettem végig a témámhoz kapcsolódó jogtörténész professzorok életét és tudományos pályafutását a kutatott időszakban. A hallgatók kapcsán fontosnak tartottam az előmenetelük megvizsgálását, amelyet álláspontom szerint a *sub auspiciis Regis* és *Gubernatoris* avatások fejeznek ki legjobban. Végül az sem mellékes, hogy milyen történelmi környezetben működött az egyetem: a kolozsvári-szegedi *universitas* históriája a magyar múlt viszontagságait is hűen tükrözi.

II. Felállított tézisek – elért eredmények

Disszertációmban arra törekedtem, hogy a hazai felsőfokú jogi oktatás történetének közel 200 évét – a *Ratio Educationistól* egészen 1940-ig – mutassam be. Mindezt nem csak a Magyar Királyság területén, hanem a dualizmus időszakát elemezve az Osztrák-Magyar Monarchia főbb egyetemeit is érintve (Bécs, Zágráb). Mindehhez nem csak a későbbi szakirodalmat, hanem a jogtörténeti munkához elengedhetetlen korabeli szakkönyveket, levéltári forrásokat is kutattam. A meglévő és elérhető szak- és joganyagok felhasználásának viszonylagos teljességére törekedtem, ugyanis mint már a bevezetésben is említettem, a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karának iratai rendkívül hiányosan állnak a kutatók rendelkezésére. Értekezésemben elsősorban hat kérdésre kerestem a válaszokat, amelyek szerkezetileg egy-egy fejezetet ölelnek fel.

1. A disszertációmban először az osztrák képzés ismertetését tűztem ki célul, amely esetében különösen gróf *Leo von Thun-Hohenstein*²⁷ birodalmi kultuszminiszter szerepét szándékoztam bemutatni, illetve az osztrák jogászképzés szisztematizálását feltárni. Az Olmützi alkotmány kibocsátásától kezdve a magyarországi területek szintén részét képezték az Osztrák Császárságnak, amely azzal a következménnyel járt, hogy az osztrák jogszabályok általában a magyar részekre is egyazon hatállyal terjedtek ki, köztük az oktatásra vonatkozóak is. Ezen okból kifolyólag leginkább arra kerestem a választ, hogy az osztrák jog mennyire hatott a magyarra, illetve milyen mértékben épült a magyar jogi oktatás az osztrák mintára.

A kutatómunkám során elsőként *Leo von Thun-Hohenstein* birodalmi miniszter hatását igyekeztem megvizsgálni, ugyanis a felsőoktatásban még a 19. század közepén is uralkodó korábbi *jozefinista-terezianus* szemlélet teljes megreformálására törekedett. Megvalósult reformjai egészen a 20. századig hatottak, ez okból is különleges a szakminiszter jelentősége mind a mai napig.

Kutatásom során arra a megállapításra jutottam, hogy alapvetően *két korszak* létezett, amely meghatározta a jogászképzést az általam vizsgált időszakban: az egyik a még a neoabszolutizmushoz köthető „Thun-féle” 1855. évi, a másik az 1893. évi teljes egyetemi képzést érintő reformáció. A köztes időszakban valósult meg a szigorlati rendszer

²⁷ *The Thun-Hohenstein University Reforms 1849–1860 – Conception - Implementation – Aftermath.* szerk.: BRIGITTE MAZOHL. Böhlau, Wien, 2017.; CHRISTOF AICHNER – BRIGITTE MAZOHL (Hg.): *Die Thun-Hohenstein'schen Universitätsreformen 1849–1860. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen.* Wien – Köln – Weimar, 2017.; HANS LENTZE: *Die Universitätsreform des Ministers Graf Leo Thun-Hohenstein.* Hermann Böhlau Nfg/ Österreichische Akademie Der Wissenschaften, Graz–Wien–Köln, 1962.

szabályozása, amelyre 1872-ban került sor. Tekintettel arra, hogy 1918-ban megszűnt az osztrák és magyar reálunió, a vizsgálódásom itt nem terjedt túl az első világháborún.

2. A második céloom a magyar jogászképzés hazai szabályozásának a felkutatása volt, ezen belül is, hogy mely jogszabályok voltak azok, amelyek leginkább determinálták a kérdést, különös tekintettel a jog- és államtudományi diplomák megosztottságára és annak kialakulására. Különösen felkeltette a figyelmemet az újonnan létrehozott tudományegyetemek megalapítása: 1872-ben Kolozsvárott, majd 1912-ben Debrecenben és Pozsonyban. Kifejezetten a kolozsvári tudományegyetem alapítása volt számomra a kutatás tárgya, ugyanis a doktori munkám során az ott folyó jogászképzést tanulmányoztam.

Az osztrák jogi oktatás magyarra történő kihatását vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy ténylegesen kizárólag a neoabszolutizmus időszakában történt tiszta ráhatás a magyarra, amely érthető a már ismertetett politikai helyzetre tekintettel. A dualizmus idején már csak *mintaadó* lehetett az osztrák képzési rendszer, a korábbiakhoz mérhető azonosságot nem találhatunk az oktatott tantárgyak és a vizsgatárgyak között. Feltehetőleg a korábbi osztrák mintán nyugodót próbálták a korszellemnek megfelelően alakítani. A már említett 1855. évi jogászképzést érintő felsőoktatási reform hazánkban is bevezetésre került, külön figyelemmel arra, hogy itthon a jogászság oktatása két szintéren zajlott: az egyetemin és a jogakadémiain. Ezen fejezetben belül a vizsgálódásom középpontjába az 1874. évi oktatási reform²⁸ került, ugyanis azon évben fogadták el a jog- és államtudományi képzés kettéválasztását, amely ezt követően közel 70 évig állt fenn. Továbbá ezen témán belül külön figyelmet fordítottam a hazánkban lezajlott egyetemalapításokra, ezen belül az 1912. évi – debreceni és pozsonyi – tudományegyetemek létrehozására. A kolozsvári tudományegyetem felállítása (1872) külön fejezetben került megtárgyalásra, tekintettel arra, hogy a Jog- és Államtudományi Karának múltja szorosan kapcsolódik a Kolozsvári Királyi Jogakadémia történetéhez, másfelől a jelenleg is létező szegedi jogászképzéshez.

3. Már a kutatás kezdetén azzal kellett szembesülnöm, hogy rendkívül hiányos a rendelkezésre álló információ- és forrásbázis a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem

²⁸ MEZEY BARNA: *A jogakadémiák 1874. évi reformja*. In: KOVÁCS KÁLMÁN (szerk.): *A jogászképzés a felsőoktatás rendszerében*. Jogtörténeti Értekezések 14., Budapest, 1984. 103–120. p.; ÁMÁN 2018a. = ÁMÁN ILDIKÓ: *A kiegészítés hatása a jogászképzésre*. In: *FORVM–Acta Juridica et Politica*, VIII. évf., 1. sz., Szeged, 2018. 5–25. p.; ÁMÁN ILDIKÓ: „*Non procul ex proprio stipite poma cadunt*”, avagy a „*két Kolosváry*” élete az egyetemtörténet tükrében. In: *Gerundium*, 2018. IX. évf., 2. sz., 23–41.p.; ÁMÁN ILDIKÓ: *Az 1874. évi oktatásügyi reform, avagy a jogászképzés első átalakítása a dualizmus időszakában*. In: *Jogtudományi Közlöny*, LXXIII. évfolyam, 7-8. szám, 2018. 346–354. p.

Jog- és Államtudományi Karának történetéről, így a munkám során annak szerettem volna utánajárni, hogy ezen hiányzó mozaikok milyen módon tárhatóak fel és ismerhetőek meg. Ehhez törekedtem segítségül hívni a történelmi tanulmányaim során megismert történeti segédtudományok egyik típusát: az *archontológiát*, illetve annak társát, a *prozopográfiát* az egyes professzori életutak megrajzolásához.

A harmadik tételként tehát a karunkon oktató *professzorok* megismerését tűztem ki célul, ugyanis a kolozsvári primer források szűkösségére való tekintettel a kar történetét teljeskörűen nem lehetséges bemutatni. A mozaik hiányzó elemeinek kitöltésére, így a jog- és államtudományi kar megismerésére, az ott kutatást és oktatást végző professzorok személyes és tudományos életrajzának felkutatásán keresztül lehet legkifejezöbben ismeretet szerezni. Ám terjedelmi és témaválasztási okból kifolyólag a kutatott professzorok körét szükségesnek ítélttem leszűkíteni. Jogtörténeti munka lévén a választásom a kolozsvári és a szegedi időszakban a jogtörténeti tanszék vezetésével megbízott tanárok életrajzainak a felkutatására esett: *Óvári Kelemenére*,²⁹ *Bochkor Mihályéra*, *Ereký Istvánéra*,³⁰ *Iványi Bélájára*.³¹ *Kolosváry Sándor*³² egész tudományos pályafutása alatt a leghűségesebb alkotótársa volt Óvári Kelemennek, közösen hozták létre a legnagyobb jogtörténeti alkotásaikat, ezen okból kifolyólag tértem ki külön Kolosváry Sándor szakmai és magánéleti pályafutására.

4. Tekintettel arra, hogy 1921-ben Szegedre költözött a tudományegyetem, kérdésként merült fel, hogy Szeged *milyen erőfeszítéseket* tehetett azért, hogy az első világháborút követően oda kerülhessen az intézmény, illetve, hogy ezzel kapcsolatban az országgyűlési viták során milyen tartalommal merült fel az egyetem kérdése, ugyanis ezeken keresztül megismerhetjük a korszak politikai álláspontját, pontosabb képet kaphatunk az egy-egy jogszabályt megelőző szakmai és politikai vitákról is.

²⁹ KOLOSVÁRY BÁLINT: *Óvári Kelemen levelező tag emlékezete*. XXI. kötet., 6. sz., Budapest, 1931.

³⁰ PÉTERVÁRI MÁTÉ: *Ereký István élete és munkássága, tekintettel a 19. század második felében történt közigazgatási reformokra*. In: *Jogtörténeti Szemle*. 2014. 3. sz., 29-38. p.

³¹ DEGRÉ ALAJOS: *Dr. Iványi Béla (1878-1964)*. In: *Vasi Szemle*, 1964. 18. évf., 2. sz., 295-296. p.; HAMZA GÁBOR: *Emlékezés Iványi Bélára (1878-1964), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjára*. http://real.mtak.hu/80568/1/Ivanyi_Bela_1878_1964_megemlekezes.pdf (l.i.: 2019. szeptember 17.); P. SZABÓ BÉLA: *Iványi Béla (1914–1927)*. In: P. SZABÓ BÉLA (szerk.): *A Debreceni Tudományegyetem jogász professzorai (1914–1949)*. Debrecen, 2014. 207–231. p.; P. SZABÓ BÉLA: *Béla Iványi, als professor der Univeritüt Debrecen (1914-1927)*. In: BALOGH ELEMÉR – HOMOKI-NAGY MÁRIA (szerk.): *Tripartitum Trium Professorum –Három szegedi jogtörténész. Drei Szegediner Rechtshistoriker. – Tudományos emlékülés Bónis György születésének 100., Both Ódön születésének 90. és Iványi Béla halálának 50. évfordulóján*. A Pólay Elemér Alapítvány Könyvtára 58. Iurisperitus. Szeged, 2017. 271–282. p.

³² ILLÉS JÓZSEF: *Kolosváry Sándor I. tag emlékezete*. MTA, Budapest, 1929.; ÁMÁN ILDIKÓ: „*Non procul ex proprio stipite poma cadunt*”, avagy a „*két Kolosváry*” élete az egyetemtörténet tükrében. In: *Gerundium*, 2018. IX. évf., 2. sz., 23–41.p.

Első körben a kolozsvári tudományegyetem Szegedre való költözését és annak előzményeit szerettem volna sorra venni. Levéltári kutatómunkám során szembesültem azzal, hogy a város már 1790-től kandidált saját felsőfokú intézményekért, amelyek közül az egyik egy jogakadémia volt, a másik maga az egyetem. Szeged városa rendkívül kitartónak mutatkozott, ugyanis a jogakadémia felállítása ügyében hétszer: az 1802., 1827., 1868., 1899., 1900., 1906., 1910. években intéztek feliratot az uralkodóhoz; az egyetem tárgyában pedig nyolcszor: az 1876., 1879., 1882., 1893., 1901., 1905., 1906., 1911. években. Ezen legutolsó év: 1911. volt a legfájóbb vesztesége Szegednek, ugyanis a későbbi két nyertes várossal – Debrecennel és Pozsonnyal – szemben őt tartotta a legesélyesebbnek a közvélemény és a sajtó egyaránt. Amiatt vettem sorra az országgyűlési vitákat, hogy megérthessük, melyek azok az okok, amelyek Szeged bukásához vezettek a versengésben, majd 10 évvel később mi okból nyerte el mégis az egyetem befogadásának a lehetőségét.

5. A kolozsvári levéltári kutatásom – a hallgatói anyakönyvek digitalizálása – során kérdésként fogalmazódott meg bennem, hogy a *kiemelkedő hallgatók* tudományos életéről található-e részletesebb adatok, ha igen, akkor ezek milyen módon és szempontok szerint rendszerezhetőek. Továbbá ismert volt számomra, hogy a fiatal egyetemi hallgatóság egy része a Horthy-korszakban aktív politikai tevékenységet vállalt, így szerettem volna megtudni, hogy a szegedi jogi kari hallgatók részt vettek-e politikai megmozdulásokban, vagy milyen más módon vállaltak ezekben szerepet.

A kiemelkedő hallgatók tudományos szakmai pályafutásának a felkutatása több nehézségbe ütközött, különös tekintettel arra, hogy ezen bázis több ezer személyt ölelt volna fel, azok szociológiai elemzésére a területi korlátokra való tekintettel nem szándékoztam vállalkozni. Helyette a fiatalok szakmai pályafutására igyekeztem figyelmet fordítani, amelynek megismerése során figyeltem fel a *sub auspiciis* avatásra, amelynek révén egy kisebb szeletét volt lehetőségem a hallgatóknak megvizsgálni. Ugyan nem a legreprezentatívabb mintáját adták a végzett doktoroknak, de ez a csoport az összetételét tekintve egy lehetséges kiinduló mintául szolgálhatott. A teljességre való törekvés jegyében vettem sorra a *sub auspiciis Regis* és *Gubernatoris* avatottakat;³³ ezek ugyanazon kitüntetéses doktoravatás más-más elnevezését takarják, de különböző politikai és közjogi helyzetben.

³³ WALTER BRUNNER: *Die Promotio sub auspiciis*. 2. bővített kiadás, Wien, 1990.; POLYÁK PETRA: *Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen (1914-1950) – 1. Sub auspiciis Gubernatoris promotio: feltételek és jelöltek*. Pécs, 2014.: <https://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses-doktoravatasok> (letöltés ideje: 2019. szeptember 23.); POLYÁK PETRA: *Kitüntetéses doktoravatások az Erzsébet Tudományegyetemen (1914-1950) – 2. Sub auspiciis Gubernatoris promotio: az avatás*. Pécs, 2014.: <https://leveltar.pte.hu/content/kitunteteses->

A diákság Debrecenhez hasonlóan Szegeden is aktív szerepet vállalt a zsidó hallgatók tanulmányainak a megnehezítésében vagy akár ellehetetlenítésében az 1930-as évek elején. Munkámban ezen politikai tevékenységnek egy szűk metszetéről szándékoztam képet adni, különösen azért, mert Szegeden levéltári forrás is csak szűkösen áll rendelkezésre. Mindezek mellett az egyetemi polgárok a két világháború közötti időszakban békés politikai tevékenységet is kifejtettek, amely a jogászok esetében a Werbőczy Bajtárs Egyesület berkein belül valósult meg. Tekintettel arra, hogy Ausztriában a hasonló jellegű csoportosulásoknak jelentős történelmi gyökere volt – amelyek mind a mai napig érződnek –, így azok tevékenységét is áttekintettem.

6. Értekezésem utolsó célkitűzéseként az 1940. évi *egyetemi visszaköltözéssel* kapcsolatosan kerestem a részleteket. Az egyetemtörténetben jártas kutatók számára ismert, hogy a második bécsi döntés következtében 1940-ben megtörtént Észak-Erdély Magyarországhoz csatolása, és ennek következtében a Ferenc József Tudományegyetem visszaköltözött még azon évben az anyavárosába. Céлом volt megismerni a költözés egyéb okait és a megvalósításának körülményeit és annak a nehézségeit. Hiszen Szeged ebben az esetben elveszítette azt a felsőoktatási intézményt, amelyért évtizedekig küzdött, míg Kolozsvárnak és az országnak áldozatokkal kellett szembenéznie, hogy visszafogadja korábbi egyetemét, miközben a politikai helyzet egyre romlott.

Megállapítható, hogy Szeged tulajdonképpen „nyert” ezzel a veszteséggel, hiszen az ideiglenesen ott megszállt egyetem helyét egy új, kizárólag szegedi foglalta el. A város ekkor lett igazán és maradéktalanul egyetemi várossá, ugyanis a kolozsvári tudományegyetemet 1921-ben kizárólag áthelyezték, és *de jure* nem alapították Szegeden. Az ország szempontjából a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem újrainyitása volt a legfontosabb, de a Horthy Miklós Tudományegyetem megnyitása is fényes keretek között valósulhatott meg. Nem elhanyagolható, hogy a szükséges jogszabályok megalkotása és a két intézmény megszervezése alig két hónap alatt lezajlott, miközben az ország a háború szélén, Európa pedig harcban állt.

doktoravatások² (1. i.: 2019. szeptember 23.); KÁNTOR SÁNDORNÉ: *A debreceni kitiintetési doktoravatások története (1912–2012)*. In: *Gerundium*. IV nr. 1–2. Debrecen, 2013. 109–132. p.; ÁMÁN ILDIKÓ: *Jogász doktorok sub auspiciis Regis avatása a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1896 és 1915 között*. In: FEJES ZSUZSANNA (szerk.): *Jog határok nélkül*. Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2018. 23–33. p.; ÁMÁN ILDIKÓ: *A szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogász doktorainak kitiintetési avatása a két világháború között*. In: *FORVM – Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. 7. évfolyam, 2017. 5–33. p.

III. Az értekezés témájában született publikációk

1. *Jogász doktorok sub auspiciis Regis avatása a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen 1896 és 1915 között.* In: FEJES ZSUZSANNA (szerk.): *Jog határok nélkül.* Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Szeged, 2018. 23–33. p.
2. *„Non procul ex proprio stipite poma cadunt”, avagy a „két Kolosváry” élete az egyetemtörténet tükrében.* In: *Gerundium – Egyetemtörténeti Közlemények*, IX. évfolyam, 2. szám, 2018. 23–41. p.
3. *A kiegyezés hatása a jogászképzésre.* In: *FORVM – Acta Juridica et Politica*. VIII. évfolyam, 1. szám, 2018. 5–27. p.
4. *A jogászképzés átalakulása Magyarországon 1848 és 1867 között.* In: RÓZSA KATINKA (szerk.) *Eötvözet VI.: Az Eötvös József Collegium és az Eötvös Loránd Kollégium VI. közös konferenciáján elhangzott előadások.* SZTE Eötvös L. Kollégium, Szeged, 2018. 63–77. p.
5. *Az 1874. évi oktatásügyi reform, avagy a jogászképzés első átalakítása a dualizmus időszakában.* In: *Jogtudományi Közlöny*, LXXIII. évfolyam, 7-8. szám, 2018. 346–354. p.
6. *A szegedi Ferenc József Tudományegyetem jogász doktorainak kitüntetéses avatása a két világháború között.* In: *FORVM – Publicationes Doctorandorum Juridicorum*. 7. évfolyam, 2017. 5–33. p.
7. *Egyetem a délvidék kapujában: Szeged város törekvései az egyetemért és a jogakadémiáért.* In: KESERŰ BARNA ARNOLD (szerk.): *Doktori Műhelytanulmányok 2017.* Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, Győr, 2017. 9–25. p.
8. *Fejezetek a szegedi Werbőczy Bajtárs Egyesület történetéből.* In: P. SZABÓ BÉLA – SZEMESI SÁNDOR (szerk.): *Profectus in Litteris VIII. – Előadások a 13. debreceni állam- és jogtudományi doktorandusz-konferencián.* Debrecen, 2017. 17–24. p.

9. *Személyek a jogakadémiák és a jogi oktatás történetéből a Ratio Educationis tükrében.*
In: TUBOLY-VINCZE GABRIELLA (szerk.): *XV. Országos Grastyán Konferencia előadásai.*
PTE Grastyán Endre Szakkollégium, Pécs, 2017. 165–174. p.

10. *„A harmadik egyetem Szegeden állítassék föl” – Vázlatok Szeged város egyetemalapítási kísérleteiről.* In: SZABÓ MIKLÓS (szerk.): *Doktoranduszok Fóruma: Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa.* Miskolci Egyetem, Miskolc, 2017. 9–14. p.

11. *A Szegedi Turul Szövetség és testvérszervének, a Werbőczy Bajtárs Egyesületnek ideológiai vonatkozásai a két világháború között.* In: *FORVM – Publicationes Doctorandorum Juridicorum.* 6. évfolyam, 2016. 5–18. p.